

11. fejezet

Állami befolyás és tulajdonkorlátozás „EU-jog-konform” formái az aranyrészvény- ítéletek után

Bartha Ildikó

Az előbbi fejezet példái jól mutatták, hogy számos tagállam, köztük Magyarország jogrendszere is ismeri az aranyrészvény intézményét. Az EUB fenti ítéleteinek nyomán az a nézet terjedt el a köztudatban és a tudományos irodalomban, hogy az aranyrészvények nem egyeztethetők össze az Európai Unió belső piaci jogával.¹ Az ítéletek nyomán ugyanis érthetően csökkent az aranyrészvények népszerűsége (de nem szűntek meg teljesen), a legtöbb állam feladta álláspontját, s kivette jogrendszeréből az aranyrészvényeket (WÁGNER 2016). Az ítéletek „üzenete” azonban továbbra is releváns, sőt bizonyos szempontból nézve egyre jelentősebb. Egyrészt egyes álláspontok szerint az Európai Bíróság által megszabott feltételek mentén igenis van létjogosultsága az aranyrészvényeknek (WÁGNER 2016). Másrészt az EUB jogértelmezése fontos támpontként szolgál ahhoz, hogy megérthessük az állami beavatkozás és magántulajdon-korlátozás újabb és adott esetben az uniós jogi követelményekkel összeegyeztethetőnek minősített formáit.

Energiaelosztórendszer-üzemeltetők teljes privatizációs tilalma

A C-105/12–C-107/12. sz. Essent-ügyben az EUB² Hollandiának a – részben az uniós liberalizációs kötelezettségekkel összefüggésben – 2004-ben és 2006-ban módosított, villamosenergia- és gázszolgáltatási ágazatot érintő

¹ Vö. NAGY BARNA 2016; NAGY BARNA 2017.

² C-105/12–C-107/12. sz. Essent és társai egyesített ügyek, ECLI:EU:C:2013:677.

törvényi szabályozását,³ valamint az ezzel összefüggésben 2008-ban bevezetett privatizációs tilalmat vizsgálta. Ez utóbbit előíró holland rendelet⁴ értelmében a rendszer-üzemeltetőnek minősülő társaságokban – ideértve az Essent N.V.-t, az Eneco Holding N.V.-t és a Delta N.V.-t – fennálló részesedéseknek és a rendszer ellenőrzésének teljes mértékben olyan részvényeseket kell megilletniük, akik az „állami szférába tartozó személyek” körébe tartoznak. A rendelet szerint csak a közjogi szervezetek – mint például a helyi, a tartományi önkormányzatok vagy az állam – vagy az olyan jogi személyek lehetnek tagjai vagy szerezhetnek meg rendszer-üzemeltetőben fennálló részesedéseket, amelyek részesedéseivel 100%-ban az állami szférába tartozó tag rendelkezik. Ezzel összefüggésben a hálózat vagy a rendszer-üzemeltetőben fennálló részesedések birtoklásában bekövetkezett minden olyan változás engedélyezését meg kell tagadnia a gazdasági miniszternek, amellyel az átruházás következtében a részesedések nem állami szférába tartozó személyhez kerülnének.

A privatizációs tilalommal összefüggésben a fenti törvények egy úgynevezett csoporttilalmat is bevezettek. Ennek értelmében a rendszer-üzemeltető nem lehet olyan vállalatcsoport tagja, amelynek energiaszolgáltató társaság is a tagjai közé tartozik, azaz Hollandiában villamos energiát vagy gázt termelő, szállító vagy azzal kereskedő jogi személy vagy társaság. A csoporttilalommal ennél fogva ellentétes az is, hogy valamely rendszer-üzemeltető részesedéssel rendelkezzen energiaszolgáltató társaságban vagy valamely olyan csoport tagjában, amely csoportnak energiaszolgáltató társaság is a tagjai közé tartozik. Fordítva pedig, energiaszolgáltató társaság nem rendelkezhet részesedéssel rendszer-üzemeltetőben vagy olyan csoport tagjában, amelynek rendszer-üzemeltető is tagja.

³ Wet houdende regels met betrekking tot de productie, het transport en de levering van elektriciteit (villamosenergia-termelésről, -átvitelről és -értékesítésről szóló törvény). *Staatsblad Koninkrijk der Nederlanden*, 1998. No. 427.; Wet houdende regels omtrent het transport en de levering van gas (gázátvitelre és az -értékesítésre vonatkozó szabályokról szóló törvény). *Staatsblad Koninkrijk der Nederlanden*, 2000. No. 305. Ezeket módosította az uniós liberalizációs kötelezettségekkel összefüggésben az Interventie- en Implementatiewet (intervenciós és átültető törvény). *Staatsblad Koninkrijk der Nederlanden*, 2004. No. 328.; valamint a Wet onafhankelijk netbeheer (a független rendszer-üzemeltetésről szóló törvény). *Staatsblad Koninkrijk der Nederlanden*, 2006. No. 614.

⁴ Besluit aandelen netbeheerders (a rendszer-üzemeltetői részesedésekről szóló rendelet). *Staatsblad Koninkrijk der Nederlanden*, 2008. No. 62.

E tilalom szerint az energiaellátással foglalkozó vertikálisan integrált vállalkozásokat egyrészt rendszer-üzemeltetéssel foglalkozó, másrészt pedig energiaszolgáltató társaságokra kell szétválasztani (szétválasztási követelmény).

A privatizációs tilalomhoz és a szétválasztási követelményhez kapcsolódik az úgynevezett „harmadik tevékenységek tilalma”. Eszerint az elosztórendszer-üzemeltető és az ahhoz kapcsolódó csoporthoz tartozó társaságok nem teljesíthetnek olyan ügyleteket, vagy nem folytathatnak olyan tevékenységeket, amelyek összeütközésbe kerülhetnek a rendszer-üzemeltetési érdekekkel. A csoporthoz tartozó vállalkozás nem folytathat olyan tevékenységeket sem, amelyek nincsenek szoros kapcsolatban az infrastruktúra alapfeladataival. Végül a harmadik tevékenységek tilalma megakadályozza azt is, hogy a rendszer-üzemeltető a hálózati vállalkozás tevékenységeinek javára pénzügyi biztosítékot nyújtson, vagy hogy kezességet vállaljon az elosztórendszer-üzemeltető más részlegeinek tartozásaiért.

2006-ban három típusú vállalkozás folytatott tevékenységet a holland energiapiacra. Az első típus olyan vállalkozásokat érintett, amelyek csak a villamosenergia- vagy a gáztermelésben, -ellátásban vagy -kereskedelemben vettek részt. A második típus azokat a vertikálisan integrált vállalkozásokat foglalta magában, amelyek mind a villamosenergia- vagy gáztermelésben, -ellátásban vagy -kereskedelemben részt vettek, mind pedig a villamosenergia- és a gázelosztórendszer-felügyeletben és üzemeltetésben. Az alapügyben felperes vállalkozások harmadik típusa alapvetően a villamosenergia- és a gázrendszer-felügyeletben és üzemeltetésben vett részt, és nem folytatott villamosenergia- vagy gáztermelési, -ellátási vagy -kereskedelmi tevékenységet.

Az Essent a holland, a belga és más államok energiapiacán folytat tevékenységet. Az Essent számára a csoporttilalom azt jelenti, hogy az Essent N.V.-t kettéválasztották, egyrészt az Enexis Holding N.V. hálózati vállalkozás létrehozása érdekében, amelynek részesedéseivel a privatizációs tilalommal összhangban 100%-ban közjogi társasági tagok rendelkeznek, másrészt pedig a villamosenergia- és gázkereskedelemmel, -ellátással és -termeléssel foglalkozó Essent N.V.-re. A szétválasztási kötelezettség jelentős költségeket okozott az Essentnek. Az energiaszolgáltatásra szakosodott német csoport, az RWE által történő felvásárlása óta az Essent N.V. részesedéseivel 100%-ban az RWE AG csoport leányvállalata, az RWE Benelux Holding B.V. rendelkezik.

Szemben az Essent N.V.-vel, amelyet szétválasztottak már rendszerüzemeltető és energiaszolgáltató társaságra, a másik két társaság továbbra is vertikálisan integrált. Az Eneco Holding NV tevékenysége – a leányvállalatainak keresztül – többek között az energiafelhasználók számára történő villamosenergia- és gáztermelésre, -vételre, -eladásra, -átvitelre és -ellátásra terjed ki. Az Eneco Holding N.V. alaptőkéjével 60 helyi önkormányzat rendelkezik. Az ellátási tevékenysége az egész országra kiterjed, míg hálózati vállalkozása hat holland tartományra kiterjedő területet fed le.

A Delta N.V. szintén a villamosenergia- és gáztermelési, -kereskedelmi és -ellátási piacon folytat tevékenységet, de gázelosztással és -ellátással is foglalkozik, és más piacokon is folytat tevékenységet. Többségi részesedése van egy hulladékkezelésre szakosodott belga vállalkozásban is. A Delta N.V.-ben Zeeland tartomány a többségi részvényes, a fennmaradó részesedésekkel pedig holland helyi önkormányzatok rendelkeznek.

A társaságok három különböző keresetet indítottak holland bíróság (Rechtbank Den Haag) előtt annak érdekében, hogy megállapítsák, hogy a csoporttilalom és a harmadik tevékenységek tilalma ellentétes az EUMSZ 49. cikk szerinti letelepedési szabadsággal és az EUMSZ 63. cikk szerinti tőkemozgás szabadságával. A felülvizsgálati eljárásban illetékes holland legfelsőbb bíróság (Hoge Raad der Nederlanden) előzetes döntéshozatalra felterjesztett kérdései elősorban a tőke szabad mozgására, illetve az EUMSZ 345. cikkének értelmezésére irányultak.

Az EUB, idézve korábbi ítélezési gyakorlatát is,⁵ megállapította, hogy az EUMSZ 345. cikk nem vonja ki a tagállamok hatályos tulajdoni rendjét az EUMSZ. alapvető szabályai, többek között a hátrányos megkülönböztetés tilalmának elvére, a letelepedési szabadságra és a tőke szabad mozgására vonatkozó szabályai alól. Az a körülmény tehát, hogy a Holland Királyság a területén tevékenységet folytató villamosenergia- vagy a gázelosztórendszer-üzemeltetők ágazatában az EUMSZ 345. cikk hatálya alá tartozó köztulajdoni rendet írt elő, nem olyan jellegű, hogy felmentené e tagállamot

⁵ Többek között a 182/83. sz. Fearon-ügyben 1984. november 6-án hozott ítélet, EBHT 1984., 3677. 7. pontját; a C-302/97. sz. Konle-ügyben 1999. június 1-jén hozott ítélet, EBHT 1999., I-3099. 38. pontját; a C-452/01. sz. Ospelt és Schlössle Weissenberg ügyben 2003. szeptember 23-án hozott ítélet, EBHT 2003., I-9743. 24. pontját; a C-171/08. sz., Bizottság kontra Portugália ügyben 2010. július 8-án hozott ítélet, EBHT 2010., I-6817. 64. pontját; a C-271/09. sz., Bizottság kontra Lengyelország ügyben 2011. december 21-én hozott ítélet, EBHT 2011., I-13613. 44. pontját; valamint a fent hivatkozott Bizottság kontra Görögország ügyben hozott ítélet 16. pontját.

az alól, hogy az említett ágazatban tiszteltben tartsa a szabad tőkemozgásra vonatkozó szabályokat. Az EUMSZ 345. cikknek tehát nem lehet az a következménye, hogy kivonja a tőkemozgások szabadságára vonatkozó uniós szabályok hatálya alól az olyan tagállami rendelkezéseket, amelyek tiltják a villamosenergia- vagy a gázelosztórendszer-üzemeltetők privatizációját, illetve tiltják a tulajdonosi vagy ellenőrzési viszonyok fennállását az olyan csoport tagjai közé tartozó társaságok között, amelynek Hollandiában tevékenységet folytató villamosenergia- vagy gázelosztórendszer-üzemeltető is tagja, illetve az olyan csoport tagjai közé tartozó társaságok között, amelynek tagja az ugyanezen a területen villamosenergia- vagy gáztermeléssel, -ellátással vagy -kereskedéssel foglalkozó vállalkozás, illetve tiltják, hogy az ilyen üzemeltető vagy azon csoport, amelynek a tagjai közé tartozik, olyan ügyleteket teljesítsen, vagy olyan tevékenységeket folytasson, amelyek az érintett rendszer-üzemeltetés érdekével potenciálisan össze nem egyeztethetők. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a tagállami jogalkotó a villamosenergia- vagy gázelosztórendszer-üzemeltetőkre vonatkozóan a köz- vagy magántulajdoni rend választásában megjelenő érdeket ne vehetné figyelembe közérdeken alapuló nyomós indokként. Ennélfogva az EUMSZ 345. cikk hatálya alá tartozó nemzeti jogszabályok által meghatározott tulajdoni rend választásának okai olyan tényezőknek minősülnek, amelyek figyelembe vehetők a szabad tőkemozgás korlátozásainak igazolásához.⁶

A többi tilalmat illetően az EUB szintén azt állapította meg, hogy a tág értelemben vett keresztfinanszírozások megakadályozására, az energia- és a gázpiac átláthatóságának biztosítására vagy a verseny torzulásnak elkerülésére irányuló célok nyomós közérdeken alapuló indokként igazolhatják a szabad tőkemozgásnak az alapügyben szereplőhöz hasonló nemzeti rendelkezések által okozott korlátozását. Kiemelte, hogy a csoporttilalmat és a rendszer-üzemeltetéssel potenciálisan össze nem egyeztethető tevékenységek tilalmát a holland jogalkotó elsősorban az úgynevezett második energiacsomag irányelveinek való megfelelés érdekében vezette be (2003/54/EK irányelv,⁷ elsősorban annak 15. cikke és a 2003/55/EK irányelv,⁸

⁶ C-105/12–C-107/12. sz. Essent-ítélet, 55. pont.

⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 2003/54/EK irányelve (2003. június 26.) a villamos energia belső piacára vonatkozó közös szabályokról és a 96/92/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (HL L 176., 2003. 07. 15., 37–56.).

⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 2003/55/EK irányelve (2003. június 26.) a földgáz belső piacára vonatkozó közös szabályokról és a 98/30/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (HL L 176., 2003. 07. 15., 57–78.).

elsősorban annak 13. cikke átültetése érdekében). Az EUB megállapítása szerint, bár a csoporttilalmat és a rendszer-üzemeltetéssel potenciálisan össze nem egyeztethető tevékenységek tilalmát nem is írják elő az említett irányelvek, a Holland Királyság ezen intézkedések bevezetésével az irányelvekben kitűzött célok elérésére törekedett.⁹

Tulajdon szétválasztása az uniós jogharmonizációs rendelkezések alapján

Fontos kitérnünk végül arra a kérdésre, hogy az egyes ágazatokban kibocsátott, az uniós másodlagos jogforrások által előírt liberalizációs kötelezettségekkel való összhang mennyiben befolyásolja a közérdekű indokokra való hivatkozás elfogadását, illetve az alapszabadságok korlátozásának a megítélését. Ez a kérdés a korábbi ügyekben még kevésbé volt hangsúlyos, hiszen a vitatott tagállami szabály még általában az uniós piac kérdéses ágazatban való megnyitása, illetve az erre vonatkozó uniós jogi kötelezettség hatálybalépését megelőzően született. Így az alapszabadságok és kivételek rendszerén túl nem is lehetett más tényezőt figyelembe venni. Az újabb ítéletekben viszont már egyre inkább előtérbe kerül a jogharmonizáció relevanciája. Kezdetben az EUB inkább elhatárolódott attól, hogy figyelembe vegye ezeket az alapszabadság-korlátozás mérlegelésénél. A legújabb, Essent-ügyben viszont már egyértelműen jelentősége volt annak, hogy Hollandia a harmadik energiacsomag irányelveiben lefektetett célokkal összhangban hozta meg a korlátozó intézkedéseket. Az EUB erre tekintettel azt is „elnézte” a holland államnak, hogy kifejezett kötelezettség nem volt erre vonatkozóan levezethető az irányelvekből.

A csoporttilalmat és a harmadik tevékenységek tilalmát illetően az Essent-ügyben kibocsátott főtanácsnoki indítvány is úgy ítéli meg, hogy a második energiacsomagba tartozó 2003/54 és 2003/55 irányelvek nem írják elő az átviteli- vagy az elosztórendszer-üzemeltetőben és más gazdasági szereplőkben fennálló részesedések tulajdonjogának szétválasztását, és ezeket nem teszik kifejezetten az átültetés feltételeivé, azaz nincs szó kötelezettségről. A holland jogalkotó tehát saját kezdeményezésére túllépett

⁹ C-105/12–C-107/12. sz. Essent-ítélet, 56–68. pont.

a hatályos másodlagos uniós jogban előírt követelményeken,¹⁰ amikor úgy döntött, hogy szétválasztja egyrészről az elosztórendszer-üzemeltetők, másrészről pedig az energiatermelési és energiaellátási vállalkozások tulajdonosi szerkezetét, hiszen az irányelvek minimális harmonizációs rendelkezések.¹¹

Mindez összhangban van az uniós jogalkotás fejlődési irányával is; amint Colomer főtanácsnok is kiemeli, bár időbeli hatályát tekintve az alapügyekre nem alkalmazandó, nem lehet elvonatkoztatni a már „harmadik energiacsomagba” tartozó 2009/72/EK¹² és 2009/73/EK¹³ irányelv későbbi elfogadásától sem, amelyek az átültetés kifejezett feltételeként említik a tulajdonosi szerkezetek elkülönítését.¹⁴ A második energiacsomag módosítására vonatkozó bizottsági javaslat indokolása is egyértelművé teszi, hogy a Bizottság által előnyben részesített megoldás a tulajdonjogi szétválasztás marad.¹⁵

Zárógondolatok

Fontos kiemelnünk, hogy az EUB egyértelműen elhatárolta az Essent-ítéletet az aranyrészvény-ügyekben felmerült jogi problémáktól. Míg ugyanis az Essent-ügyben abszolút jellegű privatizációs tilalomról van szó, addig az aranyrészvény-ítéletek a tagállamok privatizált vállalkozásokban fennálló részvényesi minőségéből fakadó előjogaikból eredő akadályokat

¹⁰ Megjegyzendő, hogy nem a holland jogalkotó volt az egyetlen; még a harmadik energiacsomag elfogadása előtt tizenhárom tagállam döntött az energiaátviteli rendszer-üzemeltetők, hat tagállam pedig a gázátviteli rendszer-üzemeltetők tulajdonjogi szétválasztása mellett. (Részletesebben erről lásd: HUNT 2008.)

¹¹ Jääskinen főtanácsnok indítványa a C-105/12–C-107/12. sz. Essent egyesített ügyekben, 69. pont.

¹² Az Európai Parlament és a Tanács 2009. július 13-i 2009/73/EK irányelve a földgáz belső piacára vonatkozó közös szabályokról és a 2003/55/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (HL L 211., 2009. 08. 14., 94.).

¹³ Az Európai Parlament és a Tanács 2009. július 13-i 2009/72/EK irányelve a villamos energia belső piacára vonatkozó közös szabályokról és a 2003/54/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (HL L 211., 2009. 08. 14., 55.).

¹⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 2009. július 13-i 2009/72/EK irányelve a villamos energia belső piacára vonatkozó közös szabályokról és a 2003/54/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről, 71. pont.

¹⁵ Javaslat: Az Európai Parlament és a Tanács irányelve a villamos energia belső piacára vonatkozó közös szabályokról szóló 2003/54/EK irányelv módosításáról, COM(2007) 528 végleges, Brüsszel, 2007. 09. 19.

érintették.¹⁶ A kapcsolat tehát ez utóbbiak esetében távolibb volt a fennálló tulajdoni renddel (habár a tagállamok a korlátozás indokaként néhány esetben ott is hivatkoztak az EUMSZ 345. cikkére).

Az Essent-ügyben az előzetes döntéshozatali kérdéseket előterjesztő holland bíróság szintén utalt az aranyrészvényügyek tanulságaira, a főtanácsnoki indítvány ugyanakkor három szempont szerint különböztette meg az Essnet-ügy által felvetett jogi kérdéseket az aranyrészvényekre vonatkozó ítélezési gyakorlat alapjául szolgáló ügyekéhez viszonyítva. Egyrészt nem részleges privatizációról van szó, hanem a privatizáció tilalmáról, amely a köztulajdonban lévő, „zárt térben” működő elosztórendszer-üzemeltetőkre vonatkozó tulajdoni rend és a villamosenergia- vagy gáztermeléssel, -értékesítéssel vagy -kereskedéssel foglalkozó, magántulajdonba is adható vállalkozásokra vonatkozó tulajdoni rend egyértelmű szétválasztásában jelenik meg. Másrészt a szóban forgó tilalmak nem a közjogi személyeknek kiváltságot biztosító, eltérést engedő magánjogi mechanizmuson alapulnak. Végül a vitatott holland jogi rendelkezések nemcsak nemzeti szintű spontán fellépésből adódtak, hanem az Európai Unió által kezdeményezett liberalizációs politikába illeszkednek, amely az energiaátviteli- és elosztórendszer-üzemeltetők és -felhasználók szétválasztását előíró irányelvek elfogadásában tükröződik.¹⁷

Az EUB Essent döntése Magyarország szempontjából is fontos ugyanis a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény, ha közvetve is, de ugyancsak meghatározza a nem privatizálható társaságok körét, „a nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű, nemzeti vagyonban tartandó állami tulajdonban álló társaságok” cím alatt. Ebben a felsorolásban szerepel az MVM Magyar Villamos Művek Zrt. is, amelyre 75% + 1 szavazatos minimális állami részesedést írnak elő. Az MVM Csoporthoz tartozik a MAVIR Magyar Villamosenergia-ipari Átviteli Rendszerirányító Zártkörűen Működő Részvénytársaság (MAVIR Zrt.) is. A listán ezen kívül szerepel még az energetikai és közműszektorból a Tiszavíz Vízerőmű Energetikai Kft. 100%-os minimális állami részesedéssel.¹⁸ Szintén e körben szerepel az öt hazai regionális vízműtársaság is (MAJOR 2013).

¹⁶ C-105/12–C-107/12. sz. Essent-ítélet, 54. pont.

¹⁷ Jääskinen főtanácsnok indítványa a C-105/12–C-107/12. sz. Essent egyesített ügyekben, 3. pont.

¹⁸ Az 1996-tól önálló gazdasági társaságként tevékenykedő vállalat a korábban Tiszai Erőmű Rt. tulajdonát képező, telephelyként működtetett két vízerőművet, a Kiskörei és a Tiszaöldi Vízerőművet üzemelteti.

Emellett fontos kiemelnünk, hogy az ítélet 2013-ban született, amikor a magyar kormány már kifejezetten célként fogalmazta meg a korábban privatizált energiacegek jelentős részének állami kézbe való visszavételét is. Az állami MVM a német E.ON-tól vásárolta vissza néhány éve a földgáz-nagykereskedelmi és -tárolási üzletágot, összességében több mint 280 milliárd forint értékű tranzakció keretében, miután több mint 500 milliárd forintért visszavásárolta az orosz Szurgutnyeftyegaztól a Mol 21,2%-os tulajdonrészét, az összrészeseledését 21,22%-ra emelve (MAJOR 2013). Az utóbbi néhány évben pedig több olyan szabály született, amely nem teszi vonzóvá a hazai közműpiacot a külföldi tulajdonban lévő vállalkozások számára, az Essent-ítélet fényében ugyanakkor nem feltétlenül tűnnek az uniós jog szempontjából jogellenesnek. Ilyen például az ágazati különadók bevezetése vagy a Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal rendeleti szintű jogi intézkedése, amely szerint nem ismerhetik el indokolt költségként a hálózati veszteséget a gázellátás területén tevékeny vállalkozások (MAJOR 2013).¹⁹

Irodalomjegyzék

- BLAUBERGER, Michael (2014): National Responses to European Court Jurisprudence. *West European Politics*, Vol. 37, No. 3. 457–474. DOI: <https://doi.org/10.1080/01402382.2013.830464>
- HORVÁTH M. Tamás (2014): Fordulat a közszolgáltatással kapcsolatos uniós politikában. In HORVÁTH M. Tamás szerk.: *Külön utak. Közfeladatok megoldásai*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus. 185–202.
- HORVÁTH M. Tamás (2015): *Magasfeszültség. Városi szolgáltatások*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus.
- HUNT, Michaël (2008): Ownership Unbundling: The Main Legal Issues in a Controversial Debate. In DELVAUX, Bram – HUNT, Michaël – TALUS, Kim eds.: *EU Energy Law and Policy Issues*. Rixensart, Euroconfidentiel.

¹⁹ Vö. a jelen kötet előző fejezetével.

- MAJOR András (2013): Fontos döntést hozott az EU-bíróság: Magyarország is érintett. *Napi.hu* (online), 2013. október 26. Elérhető: www.napi.hu/nemzetkozi_gazdasag/fontos_dontest_hozott_az_eu-birosag_magyarorszag_is_erintett.568055.html?fb_action_ids=664668146898941&fb_action_types=og.recommends&fb_source=other_multiline&action_object_map=%7B%22664668146898941%22%3A21978410152498&utm_source=mandiner&utm_medium=link&utm_campaign=mandiner_201709 (A letöltés dátuma: 2018. 08. 10.)
- NAGY BARNA Krisztina (2017): Aranyrészvény a szindikátusi szerződés tükrében. In: KESERŐ Barna Arnold szerk.: *Doktori Műhelytanulmányok*. Győr, SZIE ÁJDI. 151–179.
- NAGY BARNA Krisztina (2016): Társasági jogi jogesetek az EUB gyakorlatából, különös tekintettel a székhelyáthelyezésre és az aranyrészvényre. In PAPP Tekla szerk.: *Európai Köz- és Magánjogi Jogesetgyűjtemény*. Budapest, NKE. 151–179.
- O'BRIAN, Martha (2010): Case C-326/07, Commission of the European Communities v. Italian Republic, Judgment of the Court of Justice (Third Chamber) of 26 March 2009. *Common Market Law Review*, Vol. 47, No. 1. 245–261.
- TÓTH Tihamér (2013): *Az Európai Unió versenyjoga*. Budapest, Wolters Kluwer.
- TÓTH Tihamér (2014): Az EU Bíróság döntése a görög lignitbányászati jogokról. *Pázmány Law Working Papers*, 31. sz.